

Posudek oponenta disertační práce

Mgr. Tomáš JABLONICKÝ

Dějiny trestního práva v českých zemích v letech 1848 až 1989

Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2013, 195 s.

Školitel: Prof. JUDr. Dr. h. c. Karel Malý, DrSc.

Kolega Mgr. Tomáš Jablonický se uchází o titul Ph.D. s prací věnovanou dějinám trestního práva v českých zemích v letech 1848 až 1989. Jak napovídá volba slova „*dějiny*“ místo obvyklého „*vývoj*“ v názvu práce, disertant se nesoustředil pouze na vývoj trestního zákonodárství, i když se samozřejmě věnoval i jemu, ale na stručně nastíněném historickém pozadí zároveň sledoval vývoj vědy trestního práva a důležité události, které s ním souvisely. První slovo názvu zároveň signalizuje, že autor bude svou problematiku sledovat v delším časovém úseku. U disertací věnujících se dějinám jednotlivých právních odvětví jako celku je to spíše výjimkou. Ale je jen na rozhodnutí autora, jak si téma vymezí, a recenzent by to měl v principu respektovat. Přesto nemohu nezmínit, že kdyby se kolega T. Jablonický soustředil jen na dobu do poloviny minulého století, usnadnil by si úkol a jeho práci by to na kvalitě a přínosu neubralo. Vždyť už z jeho dřívějších studií je zřejmé, že se v trestním právu první republiky cítí jako ryba ve vodě. Hlavně však, ke zpracování novějšího období autor – vědomě – přistoupil poněkud jinak, než ke zkoumání vývoje právní úpravy a právní vědy trestního práva v předcházejících fázích, a to samozřejmě celkový dojem z práce trochu poznamenává.

Disertace se člení na úvod, sedm chronologicky vymezených kapitol (1848 – 1914, první světová válka, 1918 – 1938, druhá světová válka, resp. Protektorát Čechy a Morava, 1945 – 1948, 1948 – 1968, 1968 – 1989) a závěr. Striktně vzato autor není v členění zcela důsledný, protože v jeho časové posloupnosti vypadlo období druhé republiky, ale s ohledem na zaměření práce to nehraje roli. K formální úrovni práce nemám zásadní připomínky. Členění disertace je adekvátní zvolenému tématu a záměrům autora. Autor práci opatřil všemi potřebnými náležitostmi. Protože pracoval velmi pečlivě, obsahuje jeho práce velmi bohatý seznam pramenů, dobové odborné literatury i pozdějších právněhistorických prací. Na své zdroje vhodně a formálně správně odkazoval. Vytknout bych mu chtěl jedině to, že práci nenapsal ve své mateřštině. I když práce je jazykově na velmi dobré úrovni, přece jen je vliv slovenštiny znát, například v bezděčném převzetí slovenské podoby slovního spojení („*předpis trestného práva*“ na s. 20, „*správné trestání*“ místo *správní trestání* na s. 111), v menší schopnosti odhadnout, které výrazy z jeho zdrojů už v současné češtině působí jako archaismy („*zosnování nového trestního zákona*“ na s. 13, „*způsoby trestů*“ na s. 29, „*formy trestné viny*“ místo *formy zavinění* na s. 40) nebo v záměně foneticky blízkých slov („*státního zastupitelstva*“ místo *státního zastupitelství* na s. 12 a 26; „*bytí holí*“ místo *bití holí* na s. 21, „*trestních činů*“ místo *trestných činů* na s. 39).

V úvodu autor správně poukázal na aktuálnost zkoumání dějin trestního práva a vracení se k odkazu významných teoretiků tohoto oboru. Oponentovi sám nabídl téma k psaní, když konstatoval, že si je vědom toho, že při výkladu o kapitolách, pojednávajících o období po roce 1939, dominuje pozitivistický přístup. Také jsem to využil hned v prvním odstavci. Zbývá oddat, že pozitivistický přístup vždy odůvodňoval s ohledem na charakter jednotlivých vývojových etap. V úvodu „prozradil“ i některé své závěry: za vrcholné období

vývoje vědy trestního práva označil dobu první republiky, ale ocenil i období druhé poloviny šedesátých let.

V souladu s tím, co autor už naznačil zmínkou o použité metodice, je první kapitola poměrně obsáhlá (s. 9 – 46). Autor v ní podává výstižnou charakteristiku trestního zákonodárství a právní vědy, rozvíjející se na podkladě základních rakouských trestních předpisů z let 1852 a 1873. Úvodní pasáž této kapitoly je věnována stručnému nástinu vývoje v revoluci 1848 až 1949 a charakteristice bachovského absolutismu, další pak významným právním předpisů, profesorům trestního práva a jejich významným dílům, snahám o rekodifikaci trestního práva a trestního řízení, významným přednáškám a diskusím o trestním právu, vězeňství či soudnímu lékařství.

Nejen v členění celé práce, ale i v rámci této kapitoly (a kapitol příštích) se kolega T. Jablonický přidržuje chronologického členění, což vedle nesporných výhod výklad někdy příliš tříští. Jako jeden příklad za všechny lze uvést podkapitulu 1.19: už název spojuje tři různé skutečnosti, o jedné z nich, úpravách trestního řízení, se píše na začátku a pak zase až na konci podkapitoly a mezi to vše je ještě včleněna s ostatním nesouvisící informace, že se prof. František Storch stal rektorem UK v Praze.

Zjednotlivostí:

Glaserova osnova trestního zákona z roku 1874 nemohla přetrhout domácí historický vývoj trestního práva (s. 27), nýbrž pouze vytvářela možnost, aby k přetržení došlo (jde jen o nepozornost, autorovi zřejmě z věty vypadlo podmiňující slůvko *by*, a to změnilo její význam). Smysl sdělení mění také špatně volená koncovka na s. 38 („*některé ... bezvýznamné ... ustanovení*“), protože autor jistě neměl na mysli jediné ustanovení trestního řádu, ale více jeho ustanovení, tedy *některá významná ustanovení*.

Nerozumím smyslu sdělení v posledním odstavci podkapitoly 1.15 na s. 33, kde se podle mne spojují dvě nesouvisící věty, resp. dvě nesouvisící skutečnosti v nich obsažené.

Stručná kapitola o trestním právu v letech první světové války (s. 46 – 50) je věnována bezprostředně předválečným vojenským trestním řádům (1912), navazujícím na vydání nového branného zákona, předpisům vyvolaným válečnými poměry, zejména velmi aktuálnímu zákonu o lichvě z roku 1914, a prostřednictvím Solnařovy práce z roku 1931 též vlivu války na zločinnost.

Třetí kapitola o trestním právu v Československé republice v letech 1918 – 1938 (s. 50 – 90) svým obsahem, rozsahem i způsobem zpracování sekunduje kapitole první. Autor v ní pečlivě zdokumentoval podstatné skutečnosti, dotýkající se tvorby, interpretace a praktické aplikace trestněprávních předpisů, vědeckého zkoumání trestního práva a v neposlední řadě též vyučování. V této kapitole práce svým způsobem kulminuje: jak jsme již uvedli, autor toto období považuje za vrcholné, a tomu také odpovídá hloubka ponoru do problematiky. Cenné je tu zejména nastínění vůdčích koncepcí, z nichž vycházely základní rakouské trestněprávní předpisy a nově připravované osnovy. Autor neopomíná ani československý podíl na mezinárodní spolupráci v oblasti trestního práva. Zmiňuje zřízení Kriminologického ústavu na PF UK v Praze (s. 74 až 75, k čemuž dodávám, že obdobné ústavy fungovaly i při PF MU v Brně a PF UK v Bratislavě). Zároveň se tu objevuje to, co je častější v následujících kapitolách: dovíme se sice o přijetí určitého předpisu, ale jeho základní obsah a význam nám zůstane utajen. Konkrétně na s. 85 kolega Jablonický informuje o přijetí zákona č. 68/1935 Sb., který „*od základu*“ změnil složení státního soudu, ale v čem konkrétně tato podstatná změna spočívala a co bylo její příčinou, se bohužel nedovíme (dále podobně na s. 104 u zásadního zákona o zlidovění soudnictví z roku 1948 nebo na s. 123 u změny soudní organizace z roku 1956 a u změny v úpravě trestnosti protiprávního umělého přerušení

těhotenství z následujícího roku). Jistý rozpor vidím mezi konstatováním, že znění obecné části osnovy trestního zákona z roku 1926 bylo „v podstatě totožné“ s osnovou obecné části z roku 1921 (s. 76), a zakomponováním odlišného kritéria pro rozlišení přečinů a zločinů v roce 1926 (původně „nízká pohnutka“, pak „nízké smýšlení“ pachatele; s. 57). Autor by se měl pokusit o vysvětlení, proč přes „pomalý a stálý pokles zločinnosti“ v letech 1918 až 1926 celkový počet odsouzených v tomto období stoupal (s. 79).

Z jednotlivostí:

V první větě této kapitoly autor označuje trestní zákoník z roku 1803 za produkt absolutismu z doby vlády Františka I. Nepochybně jím byl, ale jak je jasně zřejmé z následujících výkladů, byl také produktem – a to je podstatnější – osvícenského uvažování o trestním právu.

Ve spojení s unifikací trestního práva hmotného v I. ČSR se zainteresovaným vybaví „profesorská“ osnova z roku 1926 a pozdější „ministerská“ osnova, nikoliv však „osnova trestního zákona z roku 1921“, o níž se v důsledku drobného nedomyšlení formulace můžeme dočíst v názvu jedné podkapitoly (s. 53). Jak se však čtenář rychle doví (pokud netuší, co měl autor na mysli), šlo pouze o osnovu obecné části trestního zákona.

Atentát na ministra Aloise Rašina nestál na počátku úvah o vydání zákona na ochranu republiky (s. 70), ten už ležel v parlamentu. Jen urychlil jeho přijetí a ovlivnil obsah.

O trestním právu v Protektorátu Čechy a Morava autor pojednává – na rozdíl od předchozích etap – jen prostřednictvím charakteristiky vydaných právních předpisů. Zaměřuje se při tom zejména na specifický (a složitý) problém konkurence německého a protektorátního práva. V následující kapitole o letech 1945 až 1948 vedle dalších změn, které byly reakcí na válečnou dobu i výrazem měnících se politických a ekonomických poměrů, pochopitelně věnuje pozornost retribučnímu zákonodárství. Práce sice není zaměřena na zkoumání poměrů na Slovensku, ale odlišnou slovenskou úpravu retribuce měl autor alespoň zmínit. Jinak je totiž jeho text poněkud zavádějící („základem trestněprávní očisty ... se ... v Československu stal Dekret ...“; s. 99). Zmínku si zasloužil také tzv. malý retribuční dekret (č. 138/1945 Sb.), i když šlo o správní trestání. „Znárodňující(?) dekrety“, čímž autor asi míní všechny dekrety, dotýkající se vlastnických poměrů, sice byly též „reakcí na rozsáhlé zásahy německých okupantů do vlastnictví pozemkového majetku českého obyvatelstva“, ale hlavní motivace celého tohoto komplexu opatření byla poněkud jiná (s. 100).

Výklady třetí obsáhlé kapitoly (6. kapitoly o období 1948 až 1968, s. 101 – 143) logicky uvádí stručná charakteristika novot, které přinesla únorová změna mocenských poměrů v republice. Autorova pozornost se tu zase zaměřuje nejen na nové právní předpisy, ale též na pěstování právní vědy a její nové protagonisty. Správně zdůrazňuje třidnost nového trestního práva, materiální pojetí trestného činu a sovětskou inspiraci při tvorbě právních předpisů i rozvíjení vědy trestního práva. Při charakteristice prvních novelizací trestních předpisů z právnické dvouletky v letech 1952 a 1953 na s. 113 (ale platí to i jinde) se autor v podstatě omezuje na dobová zdůvodnění a charakteristiky. Vlastní „odstaveček“ si zasloužil zákon o místních lidových soudech z roku 1961, zmíněný jen v souvislosti se zákonem o přečinech, který jej rušil (a též první nesmělá vlna rehabilitací politických vězňů z přelomu 50. a 60. let.).

Zákon o přečinech nás přivádí k poslední, tentokrát spíše stručné, kapitole o trestním právu v normalizaci. Její pojetí je podobné jako v předchozí kapitole. Autor si vedle dílčích právních předpisů všímá také některých osobností, významných událostí a odborných akcí, v nichž se odráželo důležité dění v oboru trestního práva, kriminologie a příbuzných specializovaných disciplín.

Ve stručném závěru kolega Jablonický poukazuje na potřebu věnovat se v právní historii tématům, jejichž význam je pro současné právo nezpochybnitelný. Téma vývoje trestního práva za takové – zcela oprávněně – považuje. Svou práci vnímá především jako možné východisku pro ty, kdo se budou chtít při zkoumání platného práva „*obohatit a inspirovat minulostí*“ (s. 159).

Autor si za cíl vytkl zachytit na pozadí vývoje trestního zákonodárství i „*příběh právní vědy*“ a „*odhalit síly ovlivňující podobu trestního práva ve sledovaných časových úsecích*“ (s. 160). Po přečtení jeho práce lze konstatovat, že se mu to v jednotlivých „*sledovaných časových úsecích*“ povedlo, v prvních kapitolách přesvědčivě, v závěrečných někdy jen proklamativně. Při zpracování své disertační práce prokázal velkou pracovitost a pečlivost. Odvedl poctivou heuristickou práci při studiu spousty právních předpisů, učebnic, monografií, časopiseckých článků a jiných odborných textů. Když použiji příměru, z tohoto „*stavebního materiálu*“ začal budovat vysokou stavbu své práce. Díky jeho úsilí mu nechyběl žádný z důležitých stavebních prvků, měl plány (někdy možná zbytečně komplikované), avšak zejména v závěru se mu přestalo dostávat spojovacího materiálu. Tedy: práce je kvalitní, ale možná stálo za to kapitoly promyšleněji vnitřně členit (například na výklad o zákonodárství, právní vědě a jejích představitelích atd.) a zejména u kapitol z druhé části práce nezůstávat často jen u výčtu právních předpisů či událostí a jejich izolovaných a dobově podmíněných charakteristik. První by značně usnadnilo druhé.

Jednotlivé výhrady nic nemění na konstatování, že posuzovaná disertace je poctivě a kvalitně odvedenou prací a že kolega Mgr. Tomáš Jablonický v ní osvědčil již dříve prokázanou schopnost vědecky pracovat. Proto doporučuji, aby mu byl po úspěšné obhajobě

udělen titul Ph.D.

V Brně 25. 02. 2014

Ladislav Vojáček